

Таким чином, псевдонімікон письменників, публіцистів, художників, акторів, композиторів презентований багатьма лексико-семантичним типами.

Псевдоніми – це окремий вид антропонімів, які посідають вагоме місце в системі власних назв людей. Як засоби вторинної номінації людини вони заслуговують на особливу увагу та глибоке лінгвістичне осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI-XX ст.). – К.: „Наукова думка”. – 1969. – С. 13, 22, 31.
2. Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. І доповн. – „Гене́за”. – К., 2001. – 1136 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ФТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
4. Українське козацтво. Мала енциклопедія. – „Гене́за”. – Запоріжжя. – 2002. – 568 с.
5. Л.М. Щетинін. Слова, имена. Очерки об именах. – Изд. Ростовского ун-та, 1966. – С. 92, 101.
6. ТСУ – Янко М.Т. – Топонімічний словник України: Словник-довідник. – „Знання”. – К., 1998. – 429 с.

In the article is examined semantic organization of ukrainian literal pseudonyms, particular own names formed from apeletives and proper names.

Key words: pseudonym, semantic, antroponim, apeletive.

К.Д. Паршак

МОВНИЙ ЗНАК ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ МОВИ

У статті проаналізовано мовний знак як структурний елемент системи мови, визначено його як матеріально-ідеальне утворення, яке репрезентує предмет, властивість, явище, подію, відношення до дійсності; проаналізовано його особливості, подано класифікацію мовних знаків за різними ознаками.

Ключові слова: денотат, мова, мовний знак, сигніфікат.

Багатовакова історія мовознавства накопичила багатий досвід виділення й вивчення одиниць мови. Серед останніх лінгвісти виділяють мовний знак – структурну одиницю мови.

Виникнення мови та її існування нерозривно пов'язане з виникненням та існуванням homo sapiens. Людська мова як динамічна система створюваних і відтворюваних мовними органами членороздільних звукових знаків для позначення предметів і явищ дійсності та їх відображень у свідомості, а також правил сполучуваності цих знаків виникла у суспільстві і здатна виразити всю повноту знань людини про світ. Мовні знаки не лише передають інформацію, а й беруть безпосередню участь у її формуванні.

На думку Ч.Морріса, саме людина як вища із живих істот використовує знаки. Не лише люди, але й тварини реагують на деякі речі, як на знаки чогось іншого, але такі знаки не досягають тієї складності і довершеності, які знаходимо у людському мовленні, письмі, мистецтві, приладах тощо [4, 37].

Наука і знаки нероздільно пов'язані між собою, оскільки наука дає в розпорядження людей усе більш надійні знаки і подає результати у вигляді знакових систем.

Поняття знака було введено ще стоїками (представниками філософської школи епохи еллінізму – 3 -2 ст. до н.е.) і визначалося як двобічна сутність, утворена відношенням позначаючого (σημαίνον) – звукового мовлення і позначуваного (σημαίνόμενον) - значення, які відповідно інтерпретуються як “те, що сприймаємо” і “те, що розуміємо”.

Визначення знака як єдності звуків та значення пройшло через усю середньовічну філософію. У новий час теорія про знаки людської мови була викладена у працях В.Гумбольдта, який сформулював “закон знака”, що розкрив універсальний принцип побудови мов, поєднання значення і форми його вираження. Ця “єдність базується на взаємодії внутрішньої мовної свідомості і звука” [1, 127].

Взаємовідношення між знаком та позначуваною ним матеріальною та ідеальною сутностями схематично зображається у вигляді трикутника, вершинами якого є „Знак“, „Предмет“, „Поняття” (трикутник Фреге). У семіотиці як науці про знаки виділяються 3 аспекти функціонування і дослідження знака: відношення знака до позначуваного (семантика), відношення знака до інших знаків (синтактика) і відношення знака до того, хто ним користується (прагматика).

За своєю природою, структурою і функціями мовні знаки є найскладнішими, найрізноманітнішими і найдосконалішими з усіх видів знаків, які використовуються у суспільстві. Вони є усталеними в кожній мові артикуляційними звуковими актами, кожний з яких співвідноситься носіями мови з якимось класом позамовних явищ і може довільно використовуватися і комбінуватися з іншими знаками при необхідності позначення відповідних явищ. Кожна мова є складною динамічною системою знаків, які належать до різних структурних рівнів.

Першим лінгвістом, який застосував поняття знака до конкретного опису мови, був Ф. де Соссюр. Через призму знака, який моделював взаємовідношення двох „аморфних мас”, – ланцюга звуків і потоку мисленнєвого змісту – він показав механізм внутрішньої організації мови як системи. Ф. де Соссюр розглядав мову як систему знаків, як „скарбницю акустичних образів”, візуальне сприйняття яких забезпечує письмо.

Найбільш типовим мовним знаком є слово, бо людське пізнання в цілому і образ конкретного предмета визначені практикою і результатом мислення попередніх поколінь, які закріплені у словах. Отже, зміст словесних знаків носить кумулятивний характер, тобто складається з інформації, яка була накопичена раніше.

Мовні знаки, як і інші види знаків у суспільстві, – загальноприйняті жести, кольори світлофору тощо, – є матеріально-ідеальними утвореннями, тобто єдністю двох сутностей, які потрібно послідовно розрізняти: матеріальної субстанції знака (у первісному вигляді звукової) і закріпленої за нею у суспільній свідомості ідеальної функції позначення класів реальних об’єктів і їх ідеальних відображень або ж інших ідеальних продуктів свідомості, тобто ідеального відношення, яке вбачається свідомістю між матеріальною субстанцією знака, з одного боку, і позначуваними цим знаком матеріальними об’єктами та ідеальними утвореннями – з другого.

Як позначувані знаком матеріальні об’єкти (денотати), так і відповідні ідеальні утворення, з якими він співвідноситься (сигніфікатами), перебувають за межами знака. Знакове відношення між матеріальною субстанцією знака (в тому числі слова) і позначуваними ним сутностями (денотатами і сигніфікатами) у мовознавстві називають значенням знака (в тому числі слова).

Матеріальна субстанція знака не може вважатися матеріальною основою сигніфіката як ідеального утворення, бо позначувані знаком ідеальні утворення виникають на основі відображуваних у свідомості незалежних від знаків матеріальних об’єктів і внутрішніх станів мовців. У свідомості кожного окремого індивіда один і той же мовний знак співвідноситься з різними за змістом та емоційним забарвленням ідеальними утвореннями. Разом з тим у процесі комунікаційної діяльності мовець передає слухачеві не ідеальний зміст, який він усвідомлює, а тільки мовний знак, з яким у нього пов’язується цей зміст і який викликає у слухача пов’язані з ним у його свідомості ідеальні утворення.

Постійне вживання у процесі комунікації кожним членом суспільства мовного знака уточнює та узагальнює його комунікативно-сміслові функції, закріплює за ним найсуттєвіші відтінки значень, робить їх обов’язковими для всіх членів суспільства. За межами найближчих значень (сигніфікатів) залишаються як індивідуальні смислові, оцінні та емоційні відтінки цих значень, так і спеціальні (професійні, наукові) відомості про позначуваний об’єкт, які властиві не кожній свідомості. Отже, сигніфікатами, або найближчими лексичними значеннями, є ті ділянки суспільної свідомості, які виділяються з її загальної сфери за допомогою знаків, властивих кожній окремій мові.

Слово – один із типів мовних знаків – розглядається в двох станах: конкретному, коли воно функціонує як структурний компонент у складі конкретного речення, й абстрактному при його абстрагованому розгляді у відриві від будь-якого речення. Зміст значення слова в абстрактному стані охоплює всю сукупність близьких один одному конкретних значень, які можливі у різних випадках реального функціонування, і тим самим утворює складну семантичну структуру.

Означуване одних словесних знаків являє собою більш або менш схематичне відображення елементів досвіду людини, фактів чи явищ оточуючого її світу, формуючи значення повнозначних слів, складає інформацію про внутрішні відношення між самими знаками, про зв’язки різноманітних предметів думки в рамках складних мовних знаків – висловлювань.

Особливе внутрішньоструктурне призначення мають словозмінні морфеми, які реалізують своє значення в комбінації (і протиставленні) з іншими знаками, їх іноді називають напівзнаками.

Головною відмінною рисою словесного знака є двоступеневий принцип побудови того, що означається:

- форма вираження будь-якого знака складається з фонем – незнакових одиниць плану вираження, які представлені в кожній мові обмеженою кількістю артикульованих, „семасіологізованих„ (І. Бодуен де Куртене) звуків, які шляхом їх комбінування створюють необмежені можливості для позначення, найменування елементів об'єктивної реальності всіх сфер людської діяльності,

- другий, нижчий рівень незнакових одиниць, який використовується у побудові словесного знака, представлений диференційними ознаками фонем, які реалізують не лише перцептивну функцію (функцію сприйняття), але й дистинктивну (розрізнявальну) функцію фонем.

Фонеми з їх диференційними ознаками інтерпретуються як своєрідні „знаки знаків” (О.Ахманова), на відміну від мовних знаків, їх називають фігурами.

Свою знакову функцію в актах мовлення слово звичайно виконує не ізольовано, а вступаючи в різні сполучення з іншими словами й утворюючи знаки вищого порядку – речення. На думку О.С.Мельничука, „повноцінними конкретними мовними знаками є тільки речення, між тим як слова являють собою лише вільно вичленовувані у складі речень компоненти конкретних знаків, що мають поза реченням абстрактний характер [3, 9].

Речення є знаком більш високого рівня, ніж слово, і відрізняється від останнього відносною самостійністю і структурною завершеністю. Подібно до слова, воно може розглядатися в конкретному і абстрактному стані. Конкретний стан речення має місце у всіх випадках його безпосереднього знакового функціонування у відповідному контексті або об'єктивній ситуації як реальний вияв мовної діяльності. Сигніфікатами речення у його конкретному функціонуванні є ідеальне уявлення про конкретне дійсне або можливе явище (стан, подію) або про той конкретний клас явищ, які позначаються даним реченням як знаком з комунікативною або пізнавальною метою, або яке-небудь ідеальне узагальнене судження, що виникає в конкретному процесі мислення.

Абстрактний стан речення є результатом відтворення конкретного речення поза контекстом або об'єктивною ситуацією мовлення. Абстрактний характер мають і речення, які штучно створюються як навчальні приклади чи вправи.

Отже, словесний знак, крім узагальнювальної пізнавальної функції, виконує функцію ідентифікації структурних одиниць як менших, ніж слово

(фонем, морфем), так і більших (словосполучення, речення).

Мова є складною системою знаків і характеризується подвійним означуванням її одиниць:

- первинне означування формується у системі засобів. Це відбувається з метою виділення і позначення релевантних ознак предметів, явищ;

- вторинне означування відбувається у мовленні з метою передачі інформації, прагматичного впливу на учасників акту комунікації.

Мовні знаки не виникають і не функціонують окремо: будь-який мовний елемент означається в межах тієї чи іншої системи, мікросистеми, ряду, формується на основі певних моделей і підпорядковується 2 структурним вимірам – парадигматичному і синтагматичному. Знакам, які є повнозначними словами, властивий також третій структурний вимір – вісь семантичної похідності.

Мовні знаки можна класифікувати за кількома ознаками:

I. За способом знакотворення: а/ знаки первинного означування, власне семіологічного способу знакотворення (лексичні морфемі, повнозначні і службові слова), б/ знаки вторинного означування, утворені за принципом семантичної інтерпретації (всі дискурсивні (мовленнєві) знаки-висловлювання).

II. За закінченістю/ незакінченістю процесу породження закінчених висловлювань. Мовні знаки можуть бути повними (речення) і неповними (слова, словосполучення).

III. За співвіднесеністю/ не співвіднесеністю з актом мовлення мовні знаки (слова, речення) можуть мати потенційний та актуальний характер. Наприклад, словесні знаки мають 3 рівні актуалізації семантики: а/ слово-лексема, семантично неподільний потенційний знак (*день*), сполучення слів (словосполучення) як відносно семантично подільний знак (*весняний день* та ін.), в/ слововживання – актуалізований словесний знак у складі висловлювання (*цей день пройшов дуже швидко*). Два крайні члени ряду складають опозицію: віртуальний словесний знак (у лексичній системі) – актуальний словесний знак (у мовленнєвому акті).

IV. За сукупністю основних ознак (категоріальне значення, функції, які виконують у мовленні) словесні знаки роділяються на семіологічні класи: 1/ характеризуючі – повнозначні слова, ідентифікуючі – власні імена, 3/ квантитативні – числівники, 4/ дейктичні – особові, вказівні та ін.

займенники, 5/реляційні – прийменники, сполучники, 6/заміщувальні –неозначені, питальні, заперечні та ін.. займенники.

До особливої семіологічної сфери належать повні мовні знаки – дискурсивні (зв'язний текст), що позначають не лише ситуації, але й події, факти, які є предметами думки.

Матеріальні за своєю природою (звукові) знакові одиниці мови, осмислені суспільною свідомістю в їх знакових функціях, повторювані, змінювані і поповнювані мовцями, у своїй сукупності утворюють реально існуючу мову як матеріальне явище, як один із видів суспільної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.,1984.
2. Лингвистический энциклопедический словарь.- М.: Сов. Энциклопедия,1990. – С. 167-169.
3. Мельничук О.С. Методологічні проблеми аналізу співвідношень ідеального та матеріального в сфері мови. – Мовознавство. - 1987. - № 1. – С. 3 – 15.
4. Моррис Ч. Основания теории знаков // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 37 – 89.
5. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К.: „Око”,1996. - С. 26 - 55
6. Соссюр Ф. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс,1977. – С.49 – 55.
7. Українська мова. Енциклопедія. – К.: „Укр. енцикл.”, 2000. – С. 191 – 192.

In this article are analyzed languages symbol as a structural element of language system, are designated him as a material- ideal combination, which are represented the subject, the characteristic, the phenomena, the event, the attitude to reality, are analyzed his features, are given a classification of languages symbol by different values.

Key words: denotat, language, languages symbol, significat.

Я.С. Снісаренко

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІЗНАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ДІЙНОСТІ

У статті розглядається питання впливу мовної картини світу на формування відношення людини до оточуючого середовища. Увага звертається на структуру мовної картини світу.

Ключові слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, мова, модель світу.

Кожен народ по-своєму розчленовує фрагменти світу, і по-своєму називає їх. Формується світ тих, хто говорить цією мовою, тобто формується концептуальна картина світу як сукупність знань про світ, що є зафіксованими у лексиці, граматиці, фразеології. Мові належить активна роль у культурі і пізнанні. Вона є унікальною здатністю людини, що відрізняє її від будь-яких інших живих істот і решти світу. Мова є найважливішим засобом формування та існування знань людини про світ. Відображаючи у процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує результати пізнання в слові. [1, 3].

Мовна картина світу доповнює об'єктивні знання про реальність. Сукупність цих знань, закарбованих в мовній формі, являє собою те, що в різних концепціях називається то як «мовний проміжний світ», то як «мовна репрезентація світу», то як «мовна модель світу», то як «мовна картина світу». В силу більшої поширеності ми обираємо останній термін.

Питання вивчення мовної картини світу викликає особливий інтерес у сучасному мовознавстві, тому що саме картина світу розкриває специфіку людини, її буття, складні стосунки зі світом і визначає сутність людського існування. З метою оптимізації орієнтації у зовнішньому світі людина створила цілий ряд найрізноманітніших символічних структур – мову, міфологію, релігію, науку, мистецтво, які регулюють її поведінку. І за допомогою цих опосередкованих символічних структур людина формує для себе картину світу як основу життєдіяльності.

Мета дослідження – розглянути структуру мовної картини світу та її роль у процесі пізнання навколишньої реальності.

На відміну від попередників, що розглядали відношення мови та її взаємодії з іншими мовами, мови та її зв'язку з різними етапами свого власного розвитку, мови і людини, мови і її внутрішньої структури, мови і суспільства та ін., аналіз мови крізь призму мовної картини світу дозволяє поєднати ці відношення в системі “людина – світ – мова” [8, 36].